

БӨЛІМ: БАЛАБАҚША

Баланың шығармашылық қабілетін дамытудағы тәрбие жұмысының маңызы

ЖАРИЯЛАНДЫ 22.12.2025	ТІРЕК СӨЗДЕР жобалық жұмыс, креативті орта, ойын әрекеті, педагогикалық қолдау, рефлексия, тәрбие жұмысы, ұжымдық-шығармашылық іс, шығармашылық қабілет	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/186040/
---------------------------------	---	---

Жанибекова Малика Бегалиевна

«Хан-Арыс» бөбекжай балабақшасы ЖШС

Тәрбиеші

АННОТАЦИЯ

Мақалада баланың шығармашылық қабілетін дамытудағы тәрбие жұмысының педагогикалық мәні жан-жақты талданады. Қазіргі білім беру кеңістігінде шығармашылық қабілет тұлғаның өзіндік «Менін» қалыптастырумен, жаңа идея тудырумен, өмірлік жағдаяттарға икемді бейімделумен және әлеуметтік-эмоционалдық тұрақтылықпен тығыз байланыста қарастырылады. Осы тұрғыдан алғанда тәрбие жұмысы баланың ішкі әлеуетін ашатын, қызығушылығын тұрақтандыратын, ынтасын арттыратын және құндылықтық бағдарын нақтылайтын жүйелі педагогикалық ықпал ретінде сипатталады. Мақалада шығармашылықтың психологиялық-педагогикалық негіздері, тәрбиелік ортаның құрылымы, ұжымдық-шығармашылық істердің ықпалы, ойын-өнер-жобалау әрекеттерінің дамытушылық қуаты, отбасы-мектеп-қауымдастық серіктестігінің мүмкіндіктері, сондай-ақ нәтижені бағалау мен рефлексия мәдениетінің маңызы ғылыми-академиялық тұрғыда негізделеді. Тәрбие жұмысының тиімділігі тек іс-шаралар санымен емес, оның мазмұндық тереңдігімен, баланың дербестігін қолдаумен, қауіпсіз психологиялық ахуал қалыптастырумен және педагогтің кәсіби құзыретімен өлшенетіні тұжырымдалады.

КІЛТ СӨЗДЕР

тәрбие жұмысы, шығармашылық қабілет, креативті орта, ұжымдық-шығармашылық іс, ойын әрекеті, жобалық жұмыс, педагогикалық қолдау, рефлексия

КІРІСПЕ

Баланың шығармашылық қабілетін дамыту мәселесі бүгінгі таңда білім берудің сапалық жаңаруымен, еңбек нарығы мен қоғамның өзгермелі талаптарымен, мәдени-өркениеттік қарқынмен және ақпараттық кеңістіктің ықпалымен тығыз сабақтасып отыр, өйткені шығармашылық ойлау тек көркемдік салаға тән ерекшелік емес, ол – кез келген танымдық міндетті шешуде жаңа амал табуға, күрделі құбылыстарды әр қырынан пайымдауға, стандарттан тыс шешім қабылдауға мүмкіндік беретін әмбебап адами қабілет. Дегенмен шығармашылық бір сәтте, өздігінен немесе тек қабілетті балалардың «табиғи сыйы» ретінде ғана дамиды деген түсінік педагогикадағы қазіргі көзқараспен үйлеспейді, себебі баланың шығармашылық әлеуеті әлеуметтік тәжірибемен, мәдени ортамен, тәрбие ықпалымен, қарым-қатынас сапасымен және баланың әрекетке белсенді қатысуына жағдай жасайтын ұйымдастыру тетіктерімен жүйелі түрде қалыптасады.

Тәрбие жұмысы осы үдерістің өзегінде тұрады: ол баланың тұлғалық қасиеттерін, қызығушылықтарын, құндылықтарын, ерік-жігерін және ынтасын қалыптастыра отырып, шығармашылыққа қажетті психологиялық еркіндік пен әрекеттік өрісті ұйымдастырады. Тәрбие жұмысы тек мерекелік іс-шаралармен шектелмей, күнделікті қарым-қатынас мәдениетін, орта құрастыруды, ынталандыру мен қолдауды, жауапкершілік пен дербестікке жетелеуді, өзін-өзі басқаруды және рефлексияны қамтитын кешенді жүйе болғанда ғана баланың шығармашылық қабілеті тұрақты әрі нәтижелі дамиды. Сондықтан бұл мақалада тәрбиелік ықпалдың мазмұны мен механизмдерін шығармашылық даму логикасымен байланыстыра отырып, тәрбие жұмысының маңызын теориялық және практикалық қырынан ашып көрсету мақсат етіледі.

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТ ҰҒЫМЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Шығармашылық қабілет – баланың жаңа идея ұсынуға, бар тәжірибені өзгертіп қолдануға, бейнелік және логикалық байланыстарды жаңаша құрастыруға, өзіндік ой қорытындысын жасауға, сондай-ақ әрекет нәтижесін жетілдіруге ұмтылысын білдіретін күрделі тұлғалық құрылым, ал оның дамуы баланың қиялы, эмоциялық әсерленуі, қызығушылығы, тілдік және коммуникативтік тәжірибесі, қозғалыстық және көркемдік дағдылары сияқты компоненттердің өзара ықпалдасуына сүйенеді. Мұнда маңыздысы – шығармашылықты тек «ерекше талант» деңгейінде тар мағынада қабылдамай, оны әр

баланың әлеуетінде бар, тиісті орта мен қолдау кезінде өрістейтін мүмкіндік ретінде қарастыру, өйткені дәл осындай көзқарас тәрбие жұмысының гуманистік бағытын күшейтіп, баланың өзін қауіпсіз сезінуіне, қателесуден қорықпауына және өз ойын еркін білдіруіне жағдай жасайды.

Педагогикалық тұрғыдан шығармашылық қабілет әрекет арқылы дамиды: бала тек тыңдаушы немесе орындаушы емес, таңдаушы, құрастырушы, сынаушы, салыстырушы, толықтырушы болған кезде оның шығармашылық ойлауы іске қосылады, ал тәрбие жұмысы осы белсенді позицияны күнделікті тәжірибеге айналдыратын ықпалдар жүйесін құрайды. Осыған байланысты тәрбие жұмысында баланың даралығы құрметтелетін, бастамасы қолдау табатын және ішкі мотивациясы әлсіреп қалмайтындай құрылым қажет, себебі шығармашылыққа тән негізгі психологиялық шарттардың бірі – таңдау еркіндігі мен жауапкершіліктің теңгерімі, яғни бала өз шешімі үшін жауап бере отырып, сонымен қатар өзінің тәжірибесін кеңейтуге мүмкіндік алуы тиіс.

ТӘРБИЕЛІК ОРТАНЫҢ САПАСЫ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚТЫ ҚОЛДАЙТЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ҚАҒИДАТТАРЫ

Шығармашылық қабілетті дамытудағы тәрбие жұмысының маңызы ең алдымен тәрбиелік ортаны құрастырудан көрінеді, өйткені орта – баланың әрекетін бағыттайтын «көрінбейтін педагог», ал ортаның эмоционалдық қауіпсіздігі мен мазмұндық байлығы шығармашылық белсенділіктің тұрақты қозғаушысына айналады. Тәрбиелік ортада бала өзін бағаланатын тұлға ретінде сезінгенде, оның ойы тыңдалғанда, бастамасы ескерілгенде, сұрақ қоюы қолдау тапқанда және қателігі үшін жазаланбай, керісінше түсіндірме арқылы жаңа мүмкіндік ретінде қарастырылғанда ғана шығармашылық тәуекелге бару мәдениеті қалыптасады, өйткені жаңалық жасау әрдайым белгісіздікпен, аяқталмағандықпен және алғашқы қадамдағы сәтсіздік ықтималдығымен қатар жүреді.

Ұйымдастыру қағидаттары тұрғысынан тәрбие жұмысы шығармашылықты дамытуда жүйелілікке, сабақтастыққа және тұлғалық бағдарға сүйенуі қажет: іс-шаралар бір-бірінен оқшау емес, баланың жас ерекшелігіне сай күрделеніп, қызығушылық динамикасын ескеріп, әлеуметтік тәжірибесін кеңейтетін логикамен құрылса, нәтижеде бала шығармашылықты эпизодтық көңіл көтеру ретінде емес, өзін танытудың және мәселе шешудің табиғи тәсілі ретінде қабылдай бастайды. Сонымен бірге тәрбиелік ортада мәдени-эстетикалық әсерлердің болуы, кітап, музыка, бейнелеу, театрландыру сияқты тәжірибелердің күнделікті өмірге енуі, ал тілдік қатынастың бай әрі мәнді ұйымдастырылуы баланың қиялын тереңдетіп, образ құрастыру қабілетін күшейтеді, сондықтан тәрбие жұмысы материалдық құралмен ғана емес, ең алдымен қарым-қатынас стилімен, педагогтің сөз мәдениетімен және ынталандырудың әділетті үлгісімен өлшенеді.

ҰЖЫМДЫҚ-ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІСТЕР ЖӘНЕ ҚОСЫМША БІЛІМ КЕҢІСТІГІНІҢ ДАМУШЫЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ

Шығармашылық қабілеттің әлеуметтік табиғатын ескерсек, тәрбие жұмысының аса өнімді бағыты – ұжымдық-шығармашылық істерді (ортақ идеядан ортақ нәтижеге дейінгі жолды) ұйымдастыру, өйткені мұндай әрекеттерде бала өз ойын қорғауды, басқаның пікірін ескеруді, келісімге келуді, рөлдерді бөлісуді, міндетті жоспарлауды, нәтижені бағалауды және ортақ іске жауап беруді үйренеді, ал бұл дағдылар шығармашылықтың әлеуметтік-танымдық өзегін құрайды. Ұжымдық форматтағы жобаларда немесе шығармашылық акцияларда әр бала өз қабілетіне сай үлес қосып, біреуі идея ұсынып, біреуі дизайн жасап, біреуі мәтін құрастырып, біреуі ұйымдастыруға жауап беріп, нәтижеде өзара толықтыру арқылы «бірлескен өнім» пайда болғанда, баланың шығармашылық өзіндік тиімділігі өседі, себебі ол өзінің еңбегі басқаға қажет екенін және жалпы нәтижеге ықпал ететінін нақты сезінеді.

Қосымша білім кеңістігі (үйірме, студия, клуб, дебат, театр, робототехника, медиа, музыка, қолөнер) тәрбие жұмысының практикалық жалғасы ретінде баланың қызығушылығын тұрақтандырып, ұзақ мерзімді шығармашылық тәжірибе жинақтауға мүмкіндік береді, өйткені мұнда оқу бағдарламасының регламенті салыстырмалы түрде жұмсақ болып, әрекет еркіндігі кеңейеді, тапсырма көп жағдайда нәтиженің «дұрыс-бұрыстығымен» емес, идеяның жаңашылдығымен және орындалу сапасымен бағаланады. Дәл осы қосымша кеңістікте бала «әртүрлілікке төзімділік», «өз стилін табу», «көп мәрте қайталап жетілдіру» сияқты шығармашылыққа тән мінез-құлық үлгілерін меңгеріп, тәрбие жұмысының құндылықтық компонентін нақты әрекетпен бекітеді.

ОЙЫН, ӨНЕР ЖӘНЕ ЖОБАЛЫҚ ӘРЕКЕТ АРҚЫЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚТЫ ДАМУШЫЛЫҚ ӘДІСНАМАСЫ

Балалық шақтағы жетекші әрекеттердің бірі ретінде ойын тәрбие жұмысында шығармашылықты дамытудың табиғи тетігіне айналады, өйткені ойын баланың қиялын іске қосып, символдық ойлауды дамытып, шынайы өмірде мүмкін емес рөлдер мен жағдаяттарды модельдеуге жағдай жасайды, ал бұл өз кезегінде баланың тәжірибелік қорын кеңейтеді және ойлау икемділігін арттырады. Ойынның шығармашылық әлеуеті оның ашық құрылымында: рөлдік ойындарда бала сөйлеу әрекетін, эмоцияны басқаруды, сюжет құрастыруды меңгереді; құрылымдық ойындарда кеңістік-логикалық байланыстарды жасап, тәсілін өзгерту арқылы жаңа өнімге жетеді; ал импровизация элементі бар ойындарда күтпеген шешім қабылдау, өз әрекетін жедел түзету және серіктес әрекетіне жауап беру дағдылары қалыптасады, сондықтан тәрбие жұмысы ойынға «уақыт қалдығы» ретінде емес, мақсатты дамытушылық құрал ретінде қарауы

тиіс.

Өнер арқылы (музыка, бейнелеу, би, театр, көркем сөз) тәрбиелеу баланың сезім әлемін байытып, эстетикалық талғамын қалыптастырып қана қоймай, оның өзіндік тілін табуына көмектеседі, өйткені шығармашылықтың маңызды бөлігі – ішкі күйді сыртқа шығарудың мәдени жолын меңгеру, ал өнер түрлері балаға эмоцияны қауіпсіз әрі әлеуметтік қабылданатын формада білдіруге мүмкіндік береді. Жобалық әрекет (мәселе қою – идея ұсыну – жоспарлау – орындау – таныстыру – талдау) тәрбие жұмысының нәтижелік сипатын күшейтіп, шығармашылықты «идея деңгейінен» «іске асыру деңгейіне» өткізеді, себебі бала тек қиялдап қана қоймай, ресурстарды есептеуге, уақытты бөлуге, материал таңдауға, қателігін түзетуге және нәтижесін көпшілікке ұсынуға үйренеді; осылайша шығармашылық еңбек мәдениеті қалыптасады, ал тәрбие жұмысының міндеті – жобаның тақырыбын баланың өмірлік тәжірибесіне жақындату, мақсатты нақтылау, бірақ шешімді балаға қалдыру арқылы дербестікті сақтау.

ОТБАСЫ-МЕКТЕП-ҚАУЫМДАСТЫҚ СЕРІКТЕСТІГІ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘЛЕУЕТТІ ЫНТАЛАНДЫРУ

Баланың шығармашылық қабілеті бір ғана мекеменің ықпалымен толық қалыптаспайды, себебі бала тұлғасының негізгі тәжірибесі отбасыда, мектепте және әлеуметтік ортада қатар жүреді, ал тәрбие жұмысының маңызы осы үш кеңістіктің тәрбие ықпалын үйлестіру арқылы еселенеді. Отбасында баланың бастамасын қолдау, қызығушылығын «пайдасыз» деп кемітпеу, сұрақтарына шыдаммен жауап беру, бірге кітап оқу, бірлескен қолөнер, шағын тәжірибелер жасау, театрландыру ойнау сияқты қарапайым әрекеттер шығармашылықтың күнделікті нормасына айналғанда, балада шығармашылыққа ішкі рұқсат пайда болады және бұл рұқсат мектептегі тәрбиелік ықпалға да оң әсер етеді.

Мектеп пен балабақшадағы тәрбие жұмысы ата-анамен қатынасты тек ақпарат жеткізу деңгейінде қалдырмай, ортақ құндылықтарды келісу, тәрбиелік мақсатты нақтылау, үйдегі қолдаудың жолдарын көрсету және баланың жетістігін әділетті түрде мойындау арқылы серіктестікке айналғанда, бала үшін «екі түрлі талап» қайшылығы азайып, шығармашылық әрекет тұрақты сипат алады. Қауымдастық ресурстары (мәдениет үйлері, кітапханалар, музейлер, шығармашылық шеберханалар, спорт және өнер мектептері, жергілікті жобалар, волонтерлік бастамалар) тәрбие жұмысын өмірмен байланыстырып, шығармашылыққа әлеуметтік мән береді, өйткені бала өз еңбегінің қоғамға қажет екенін сезінгенде, оның жауапкершілігі мен мотивациясы күшейеді; мұнда педагогтің міндеті – баланың жасына сай әлеуметтік тәжірибені таңдап, қатысу формасын қауіпсіз әрі нәтижелі ұйымдастыру.

БАҒАЛАУ, РЕФЛЕКСИЯ ЖӘНЕ ПЕДАГОГТИҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТІ: ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ДАМУДЫҢ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ

Шығармашылық қабілетті дамытудағы тәрбие жұмысы нәтижелі болуы үшін бағалау мәдениеті дәстүрлі «қателік іздеу» логикасынан гөрі «даму динамикасын көру» логикасына ауысуы қажет, өйткені шығармашылықта бір ғана дұрыс жауап болмайды және бағалаудың шамадан тыс қатаң немесе салыстырмалы сипаты (балаларды бір-бірімен жиі жарыстыру, ұпаймен ғана өлшеу, үздікті ғана мадақтау) көп жағдайда шығармашылық тәуекелді төмендетіп, баланы қауіпсіз, бірақ шаблон әрекетке итермелейді. Сондықтан тәрбие жұмысында нәтижені ғана емес, үдерісті бағалау, бала әрекетінің күшті тұстарын атап өту, жетілдіруге болатын қырын нақты әрі жұмсақ көрсету, ал ең бастысы баланы өзін-өзі бағалауға және рефлексияға үйрету маңызды, себебі рефлексия шығармашылықтың келесі қадамын жоспарлайтын ішкі механизм болып табылады.

Педагогтің кәсіби құзыреті бұл жерде шешуші фактор ретінде көрінеді: шығармашылықты дамытатын тәрбиеші немесе сынып жетекші баланың психологиялық ерекшелігін бақылап, тапсырманы даралап, ынталандырудың әділетті формасын таңдап, ұжымдық процесті реттеп, конфликтіні дамыту нүктесіне айналдыра алады, ал бұл қабілеттер арнайы әдістемелік дайындықпен, тәжірибені талдаумен және кәсіби рефлексиямен қалыптасады. Тәрбие жұмысының сапасы педагогтің «шығармашылыққа жеке қатынасынан» да тәуелді, өйткені өзі жаңашылдыққа ашық, икемді, мәдени тәжірибесі бай, диалогқа дайын педагог қана баланың шығармашылыққа ұмтылысын баспай, керісінше бағыттап, нақтылап, тереңдетіп отырады; сондықтан тәрбие жұмысы аясында педагогтің кәсіби дамуы, әдістемелік қолдау және командалық ынтымақтастық шығармашылық дамудың тұрақтылығын қамтамасыз ететін стратегиялық шарт ретінде қарастырылуы тиіс.

ҚОРЫТЫНДЫ

Баланың шығармашылық қабілетін дамытудағы тәрбие жұмысының маңызы оның тұлғалық дамудың өзегіне әсер етуімен айқындалады: тәрбие жұмысы баланың қызығушылығын оятып қана қоймай, оны тұрақты мотивке айналдырады, ал мотив шығармашылық әрекеттің ұзақ мерзімді қуатын қамтамасыз етеді. Шығармашылық қабілет тек сабақ мазмұнымен шектелмей, тәрбиелік ортаның сапасы, ұжымдық тәжірибе, ойын-өнер-жобалық әрекет, отбасы мен қауымдастықтың қолдауы, сондай-ақ бағалау мен рефлексия мәдениеті арқылы жүйелі түрде дамитыны тұжырымдалды. Демек, тәрбие жұмысы шығармашылықты «қосымша нәтиже» ретінде күтпей, оны мақсатты түрде жоспарлап, баланың дербестігін, қауіпсіздігін және ынтасын сақтайтын педагогикалық технологиялармен іске асырған жағдайда ғана баланың шығармашылық

әлеуеті толық ашылып, оның болашақтағы әлеуметтік бейімделуіне, кәсіби өзін-өзі анықтауына және өмірлік табыстылығына берік негіз қалайды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Кошанова Нұрбақыт Дүйсенбековна. **Балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда тәрбиешінің рөлі**. Bilimger.kz, 07.01.2025.
<https://bilimger.kz/174605/>
2. Бұзаубақова К.Ж., Елубаева М.С. **Тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі: оқулық**. Тараз, 2019.
https://rmebrk.kz/bilim/targu/buzaubakova_tarbie.pdf
3. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі, «Мектепке дейінгі балалық шақ» республикалық орталығы. **Мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар**. Астана, 2016.
https://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/metodicheskie_razrabotki/kaz/7MR_po_form_tvor_sposob.pdf
4. Қарағанды облысында білім беруді дамытудың оқу-әдістемелік орталығы. **Мектеп директорының тәрбие ісі жөніндегі орынбасарына арналған әдістемелік ұсынымдар**. Қарағанды, 2016.
<https://umckrg.gov.kz/files/loader/1630921033269.pdf>
5. Мырзабеков Ержан Есилбекович. **Болашақ мұғалімдердің креативті тұлғасын инновациялық іс-әрекетке дайындау процесінде қалыптастыру: PhD диссертация**. Алматы, 2022.
<https://abaiuniversity.edu.kz/docs/d.pdf>
6. Изат Меруерт Мағауяқызы. **Мектеп жасына дейінгі ересек топ балаларының дамытушы ойындар арқылы зияткерлік дағдыларын дамыту: PhD диссертация**. Алматы, 2025.
<https://www.kaznpu.kz/docs/docs/2025/izat/2.pdf>
7. Қазақстан Республикасы Үкіметі. **Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы (2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулы)**.
<https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/documents/details/451747?lang=kk>
8. Қазақстан Республикасы. **«Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы (2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III)**.
https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_/z070319_.htm
9. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрі. **Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және**

кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы (2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрық). <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031/info>

10. Testcenter.kz. **«Тәрбие қызметінің теориясы мен практикасы» пәні бойынша педагогтердің білімін бағалауға арналған тест спецификациясы.** https://testcenter.kz/upload/iblock/b86/_-_-_-_.pdf
11. OECD. **New PISA results on creative thinking (PISA in Focus 2024/125).** 2024. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/06/new-pisa-results-on-creative-thinking_7dccb55b/b3a46696-en.pdf
12. UNESCO. **UNESCO Framework for Culture and Arts Education.** 2024. https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2024/02/WCCAE_UNESCO%20Framework_EN_0.pdf

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.